

Er bunnen nådd?

Kvartalsrapport 1/2023

Innledning

De neste månedene kan gå begge veier. I beste fall ser vi en fortsatt gradvis reduksjon av kostnadene på sentrale innsatsfaktorer, inkludert energi, og en prisvekst i samfunnet som avtar kontrollert; altså en myk landing uten store konsekvenser. I verste fall står vi foran en vår der mange bedrifter vil få det vanskelig, skvist mellom høye produksjonskostnader, stigende renter og høyere lønnskostnader. Da kan konsekvensene bli dramatiske for de ansatte, for bedriftene og for lokalsamfunn over hele landet.

Bedriftene i mat- og drikkenæringen er integrert i globale verdikjeder, men selger mesteparten av sine produkter til hjemmemarkedet. Det gjør at disse berøres av internasjonale utviklingstrekk på kostnadssiden, samtidig som inntektssiden i hovedsak avhenger av nasjonale faktorer.

Nye tall fra Næringslivets Økonomibarometer (1. kvartal 2023) viser at næringer som konkurrerer internasjonalt gjennomgående opplever en bedre markedssituasjon og står overfor mer optimistiske markedsutsikter enn næringer som primært retter seg mot hjemmemarkedet. De siste er mest negative, både når det gjelder markedssituasjon og markedsutsikter. I lønnsoppgjøret, der hensynet til å bevare konkurranseevnen internasjonalt alltid er utgangspunktet, må derfor også konkurransekraften og lønnsevnen til den hjemmemarkedskonkurrerende industrien tillegges vekt.

Mat- og drikkenæringen har det siste året håndtert energikrise, råvarepriskrise og forrykkelser i verdikjedene. Næringen har løst oppdraget, men det har ikke vært problemfritt. Det har kostet, ikke bare økonomisk, men også gjennom et høyt arbeidspress for ledelse, eiere, ansatte og organisasjoner. Alle har stått på og sikret leveranser under høyt press gjennom flere år, til tross for vanskelige arbeidsforhold. Det er tydelig strekk i laget innad

i næringen, og forskjellene er store når det gjelder økonomisk handlingsrom.

Regjeringen unnlot i praksis å avbøte konsekvensene av de ekstraordinære energikostnadene bedriftene stod overfor gjennom fjoråret. Flere medlemsbedrifter har beskrevet hvordan strømrægingen i august 2022 alene tok mesteparten av det økonomiske handlingsrommet for året som helhet. I tillegg førte de store forskjellene mellom prissonene til betydelig konkurransevidning for mat- og drikkeprodusentene. Investeringsnivået i mat- og drikkenæringen har vært lavt omtrent siden begynnelsen av pandemien, og det er nå en reduksjon i realkapital i næringen.

Parallelt med dette har grensehandelen, som er en hovedkonkurrent for hele den norske verdikjeden for mat og drikke, langsomt, men sikkert, beveget seg tilbake til de rekordhøye nivåene vi så før pandemien. Denne situasjonen skiller Norge fra andre europeiske land, og utfordrer omsetning, arbeidsplasser og verdiskaping i Norge.

Et dyrt lønnsoppgjør nå, sammen med økende renter og produksjonskostnader, kan være kritisk for bedrifter og arbeidsplasser i mat- og drikkenæringen, særlig i prissonene som har de høyeste energikostnadene. Et lønnsoppgjør som legger til rette for at den enkelte bedrifts lønnsevne blir styrende gir det beste grunnlaget for å sikre arbeidsplasser og bedrifter over hele landet. Det er de tillitsvalgte og ledelsen ved den enkelte bedrift som best kan forhandle frem et resultat innenfor det bedriftens økonomi tåler.

Petter Haas Brubakk,
Administrerende direktør

DIGITAL VERSJON

[Her kan du lese den digitale versjonen av Kvartalsrapporten](#)

Konjunktorene

Etter en periode med ekstremt høye energipriser har energisituasjonen den siste tiden stabilisert seg noe. Energiprisene har falt betydelig fra det historisk høye nivået i 2022. Til tross for dette ligger prisen på både gass og elektrisitet over de historiske trendnivåene. Derfor er situasjonen fremdeles alvorlig for mange bedrifter. Veksten i konsumpriser er fortsatt høy, og prisveksten ligger langt over inflasjonsmålet på to prosent. Som en følge av dette har Norges Bank økt styringsrenten gjennom siste halvdel av fjoråret, og basert på forventningene framover er det sannsynlig at det kommer minst én renteheving i 2023. Dette er med på å redusere aktiviteten i økonomien, noe som også påvirker tempoet i mat- og drikkenæringen.

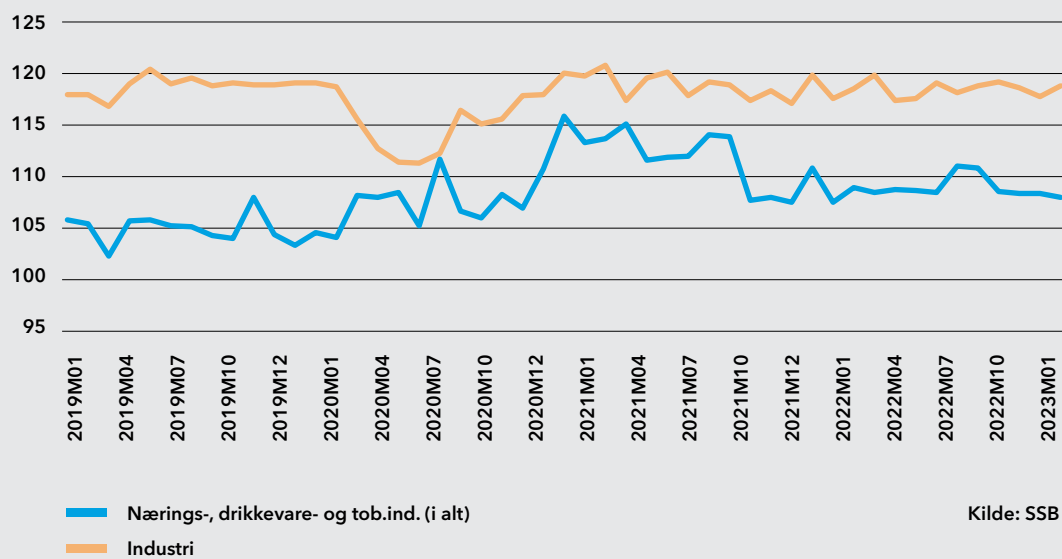
Ved å se nærmere på produksjonsvolumene i både mat- og drikkenæringen og industri totalt sett, kan det observeres at dagens situasjon er omtrent på nivå med den langsiktige trenden (figur 1). For mat- og drikkenæringen kan de siste måneders utflating i produksjonsvolumene tyde på at situasjonen har normalisert seg noe etter både koronapandemien og prissjokket på energipriser. Etter en lang periode hvor omsetningen i mat- og drikkenæringen har økt kraftig, hovedsakelig drevet av den høye prisveksten på mat og drikke, kan det nå se ut som om økningen har avtatt og utviklingen har flatet ut de siste månedene (figur 2). Til tross for dette viser gapet mellom produksjonsindeksen og omsetningsindeksen for mat- og drikkenæringen at varer som produseres i denne næringen har blitt, og fortsatt er, dyrere enn det som var tilfellet for ett års tid siden. Den siste tids reduserte energipriser har bidratt til en noe lavere prisvekst, men differansen mellom produksjonsindeksen og omsetningsindeksen er fortsatt stor, dette vises tydelig i figur 2.

Tøffe økonomiske tider gjenspeiles i bedriftenes opplevelse av nåværende markedssituasjon. Dette kan illustreres gjennom Næringslivets Økonomi-

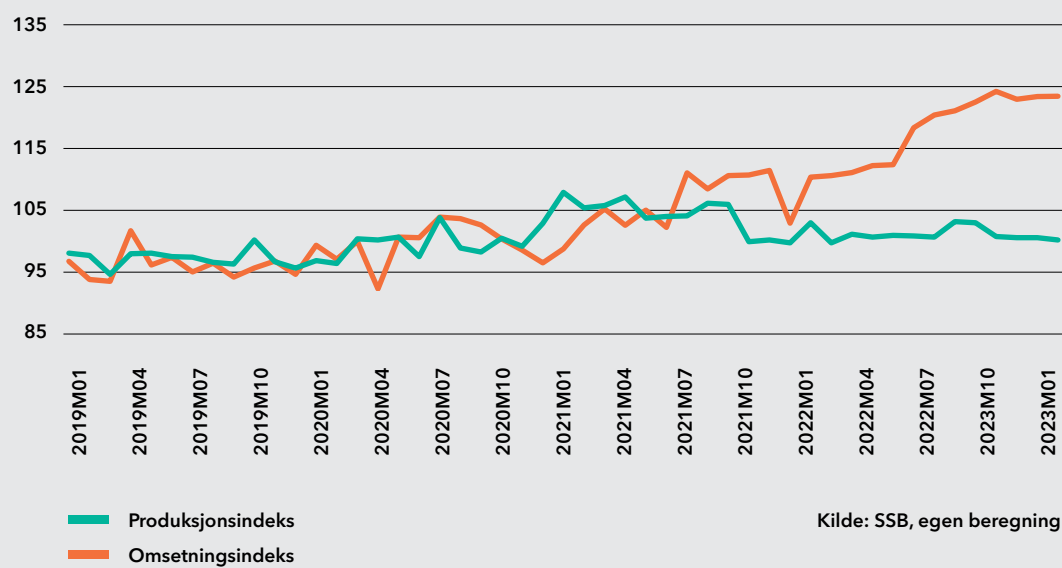
barometer (NØB). I siste utgave av NØB (1. kvartal 2023) tegner medlemsbedriftene i NHO Mat og Drikke et bilde av en markedssituasjon som er svært alvorlig, men som samtidig viser en litt forbedret markedssituasjon sammenlignet med siste kvartal i fjor (figur 3). Denne utfordrende situasjonen viser, til tross for en svak forbedring fra forrige kvartal, at medlemsbedriftene fortsatt opplever store utfordringer i den daglige driften. For NHO totalt sett svarer bedriftene at markedssituasjonen er noe forverret fra forrige undersøkelse. Bedriftenes markedsutsikter, altså hvordan bedriftene vurderer utsiktene for de neste seks månedene, understreker hvor krevende bedriftene i mat- og drikkenæringen har det for tiden. Historisk sett er markedsutsiktene svært lave, og til tross for en liten forbedring fra forrige kvartal viser figur 3 at bedriftene fortsatt ser mørkt på fremtiden. Dette vil kunne bety lavere investeringer og sysselsetting for mange bedrifter i næringen.

Omtrent halvparten av medlemsbedriftene i NHO Mat og Drikke svarer også denne gang at de anser lite forutsigbare rammebetingelser som en stor utfordring for nye investeringer (figur 4). Dette understreker viktigheten av å gi næringen trygge og forutsigbare rammebetingelser slik at bedriftene kan fortsette å investere i både kapital og arbeidskraft, noe som vil kunne styrke lønnsomheten til bedriftene i møte med usikre tider. Det er fortsatt slik at medlemmene i NHO Mat og Drikke anser økte innkjøpspriser som det største hinderet for nye investeringer og ekspansjon. Hele 66 prosent av de spurte bedriftene anser økte innkjøpspriser som en stor utfordring for videre investeringer. Disse utfordringene er det viktig å følge med på og jobbe med å løse. Svært høye innkjøpspriser og lite forutsigbare rammebetingelser vil kunne påvirke levedyktigheten til enkeltbedrifter på både kort og lang sikt, og redusere den totale verdiskapningen i næringen.

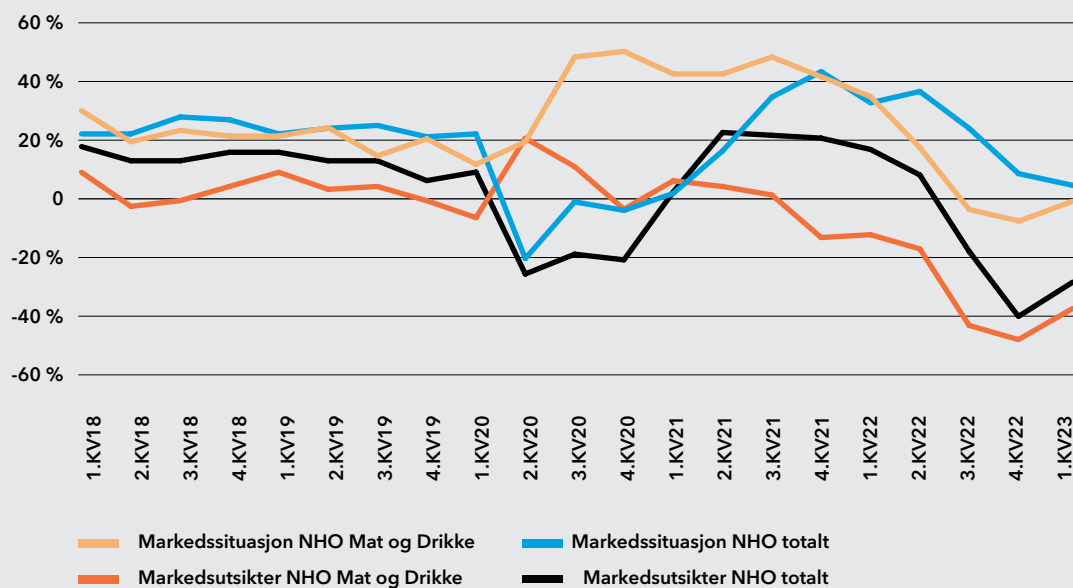
Figur 1: Produksjonsindeks, sesongjustert. (2005=100) (indeks/måned).

Figur 2: Produksjonsindeks og omsetningsindeks, mat- og drikkenæringen (2020=100) (indeks/måned).

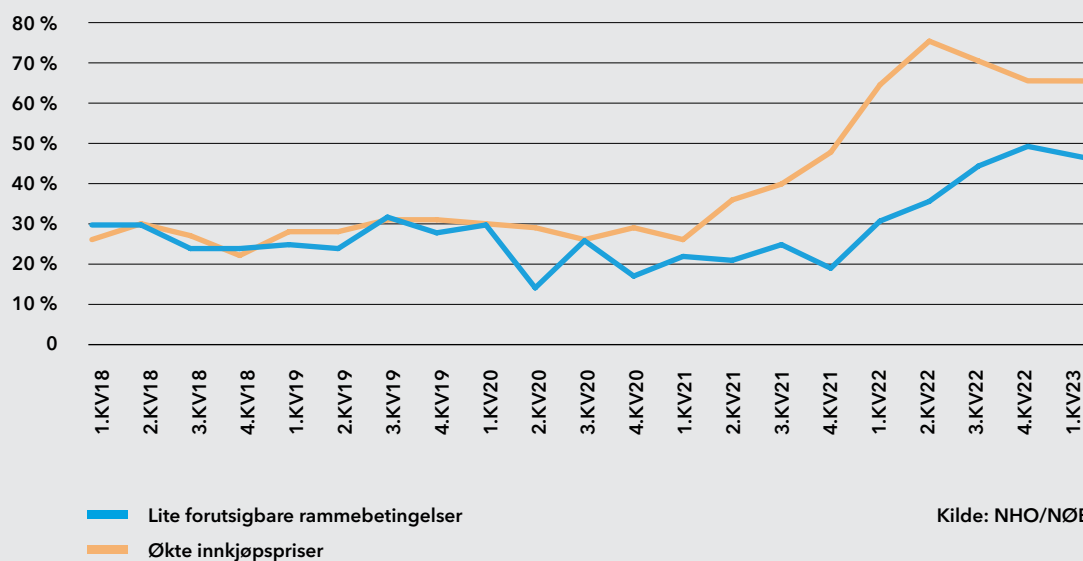

Figur 3: Markedssituasjon og markedsutsikter, netttotalt (prosent/kvartal).

Kilde: NHO/NØB

Figur 4: Andel som svarer "stor utfordring/stort hinder for investering/ekspansjon", utvalgte svaralternativer. Medlemsbedrifter i NHO Mat og Drikke (prosent/kvartal).

Kilde: NHO/NØB

Kostnadsbildet

Kostnadsbildet for bedriftene begynner å bli mer moderat. Dette skjer etter et fjorår preget av særlig høye energipriser som forplantet seg gjennom verdikjeden og frem til forbrukeren. Sentrale drivere for strømprisene i Norge og Europa, som prisene på naturgass, har igjen begynt å nærme seg normalnivåer fra de siste ti årene. Det er derfor grunn til å tro at energikostnadenes betydning for produksjonskostnadene vil reduseres denne våren. Andre sentrale faktorer, som råvarer og arbeidskraft-kostnader, er mer usikre.

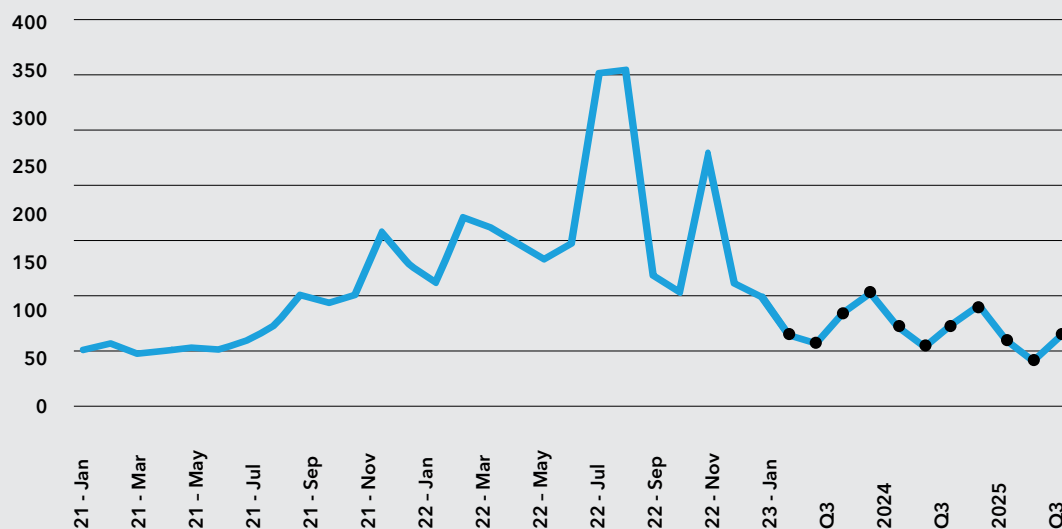
Strømprisen i Norge har falt markant fra rekordnivåene sensommeren og tidlig på høsten 2022, selv om prisnivåene fortsatt er signifikant høyere enn de langsiktige gjennomsnittsprisene fra årene før 2021. Når vi ser på fremtidsprisene for strøm i Norge (figur 5) ser vi at markedene forventer at de største svingningene ligger bak oss. Svekkelse av kronekursen mot euroen fører til noe høyere sluttbrukerpriser, men det ser ut som det verste kan være over når det gjelder energipriser i Norge.

Selv om energiprisene er i ferd med å falle tilbake mot gamle nivåer, er energikostnader likevel en sentral bekymring for medlemsbedrifter i NHO Mat og Drikke. I NHOs medlemsundersøkelse for februar 2023 svarte 35 prosent av de spurte bedriftene i NHO Mat og Drikke at strømprisene ville ha den største negative konsekvensen for bedriftens driftsresultat i 2023 (figur 6). Det er særlig bedrifter i de sørlige prissonene i Norge og med relativt mange årsverk som forventer å rammes av strømutgifter også i 2023. Etter strømutgiftene er det arbeidskraftkostnader og importerte råvarer som forventes å påvirke lønnsomheten mest.

Særlig i siste halvdel av 2022 har forbrukerne opplevd prisstigninger på en rekke varer og tjenester, og det på et nivå man ikke har sett på flere tiår. Dette gjelder også mat- og drikkevarer, som nådde et foreløpig toppunkt for 12-månedersvekst i oktober 2022 på hele 13 prosent (figur 7). I februar var 12-månedersveksten redusert til 9,3 prosent, og det er antydning til at forbrukernes kostnadsvekst, både på matvarer og andre varer og tjenester, flater ut og begynner å snu. Dette skyldes trolig både redusert kostnadspress i verdikjedene og at Norges Banks rentehevinger begynner å få effekt på økonomien.

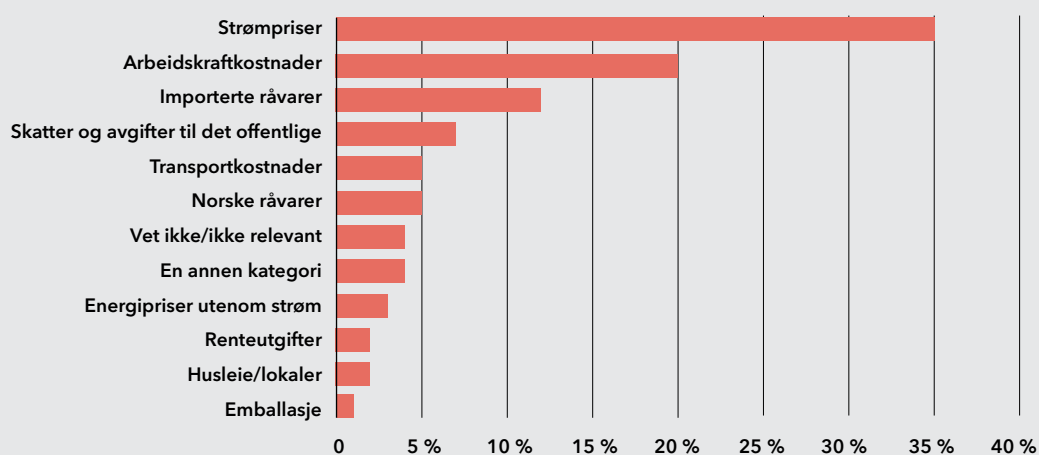
Og en liten kommentar om Norges Banks rentehevinger: Rentenivået for ikke-finansielle foretak har vokst raskt i takt med rentehevingene, og sto per januar 2023 på 5,37 prosent på totale utestående utlån (se figur 8). Siden januar 2022 har rentenivået for ikke-finansielle foretak økt med hele 2,32 prosentpoeng. Den gjennomsnittlige absoluttverdien for årsendring av rentenivå var fra 2015 til 2019 på 0,33 prosentpoeng per år. Det innebærer at bedriftenes rentenivå nå øker sju ganger så fort som vanlig, og bidrar til betydelig usikkerhet om bedriftenes finansielle handlingsrom fremover.

Figur 5: Månedlig strømpris og kvartalsvise terminpriser, €/MWh, prisområde NO1 og gjennomsnitt for Norge.

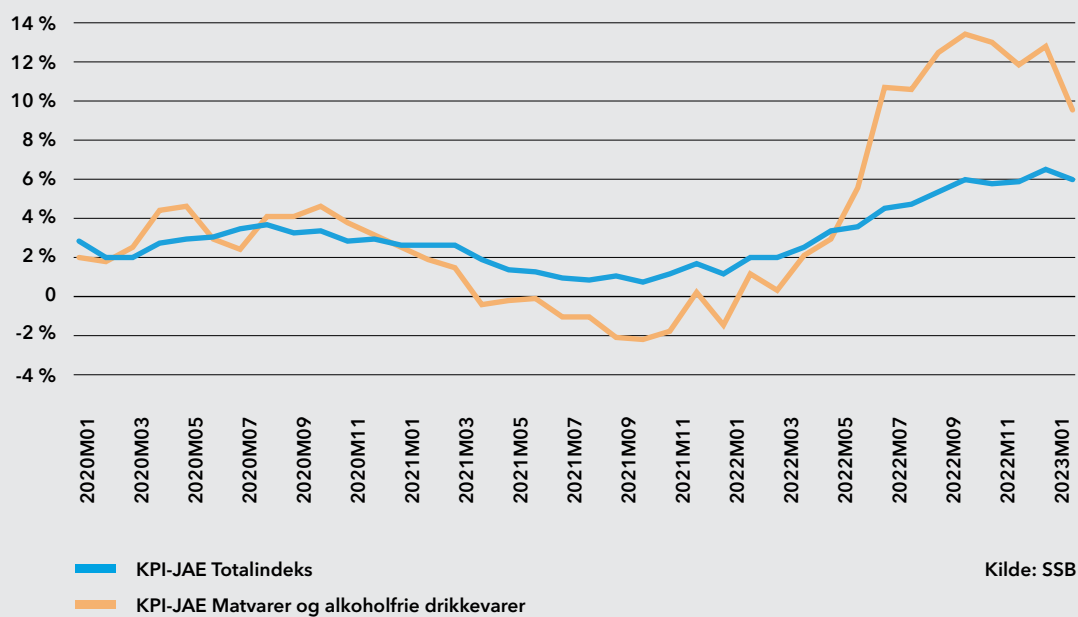
Kilde: NHO/Refinitiv Datastream/NordPool

Figur 6: Svarfordeling på spørsmål "Hvilken av de følgende kostnadskategoriene forventer du at vil ha størst negativ betydning for bedriftens driftsresultat i 2023?"

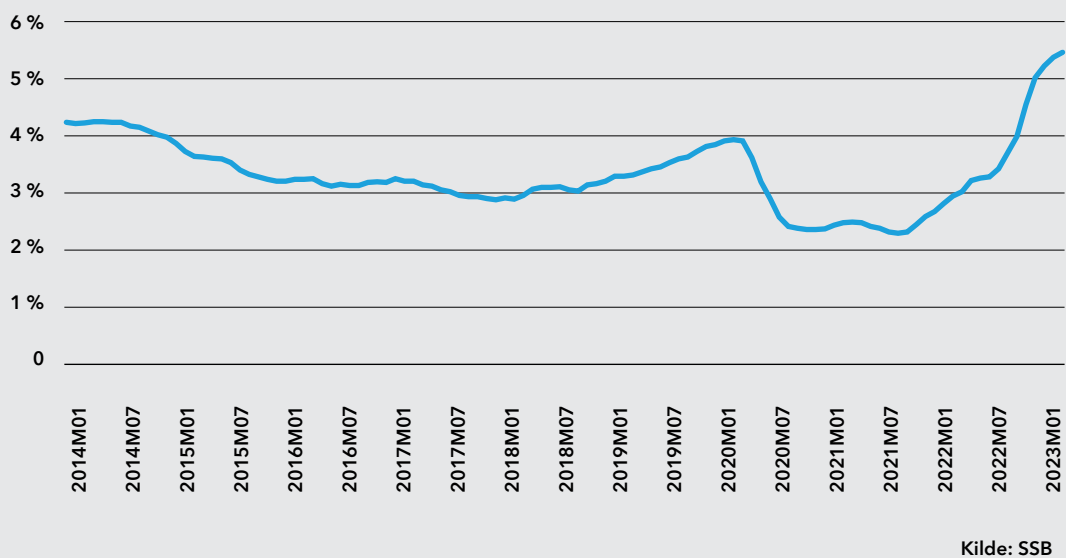

Kilde: NHOs medlemsundersøkelse

Figur 7: Konsumprisindeks justert for avgifter og energi, totalindeks og mat- og drikkevarer, årsutvikling (prosent/måned).

Figur 8: Rentenivå, ikke-finansielle foretak, alle utestående lån (prosent/måned).

Det internasjonale bildet

Situasjonen for mat- og drikkenæringen i Europa er preget av mange av de samme utfordringene som i Norge. Både energi- og råvarekostnader har bidratt til å øke produksjonskostnadene. Dette har ført til redusert vekst i produksjonsvolumene, både i Norge og i utlandet. For eksempel hadde dansk næringsmiddelindustri en volumreduksjon mellom januar 2022 og januar 2023 på hele 6,8 prosent (figur 9), og den generelle trenden reflekteres i flere av våre naboland og EU som helhet. Trenden er i tråd med et redusert tempo i europeiske økonomier som følge av kostnadssjokk og renteøkninger. Dette bidrar både til at det blir mer kostbart å drive bedrift og til at forbrukerne har mindre kjøpekraft til forbruk.

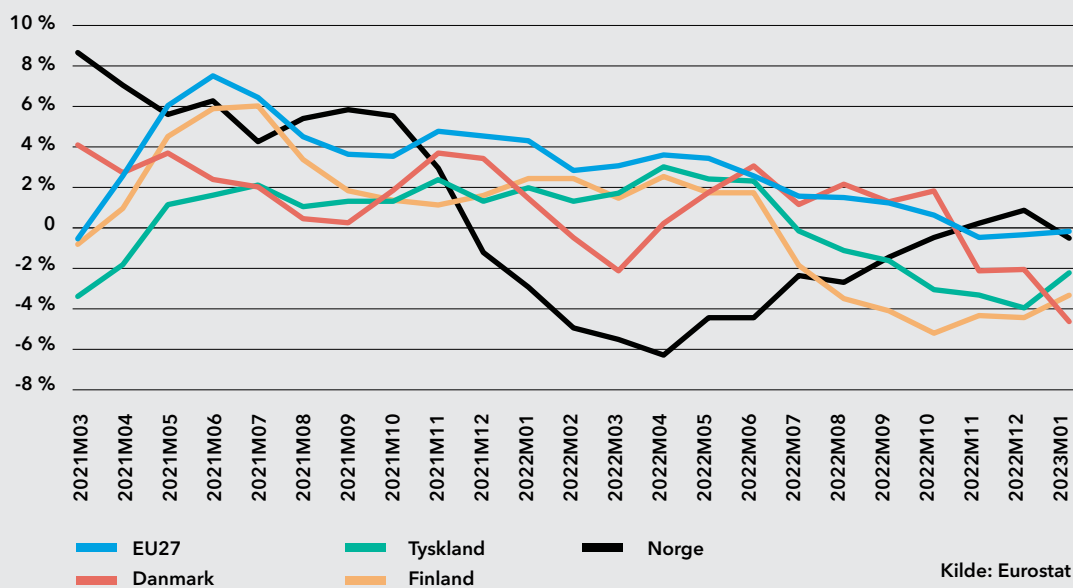
Konsumprisutviklingen for mat- og drikkevarer har hatt stor offentlig oppmerksomhet i Norge de siste månedene. Når vi løfter blikket ser vi at det samme er tilfellet utenfor landets grenser, blant annet i Sverige.¹ Konsumprisutviklingen på mat og drikke i Norge og Europa følger i grove trekk samme form, med en akselererende vekst fra våren 2022 til litt utpå senhøsten 2022, der veksten stabiliserte seg, dog på et høyt nivå (se figur 10). De norske konsumprisene for mat og drikke følger en litt lavere kurve enn i nabolandene. Dette kan ha flere årsaker, blant annet reduksjon og fjerning av avgiften på alkoholfrie drikkevarer første halvår 2021, noe som kan ha bidratt til redusert prispress på denne varegruppen frem til midten av 2022.

De globale råvareprisene ble kraftig påvirket av krigsutbruddet i Ukraina i fjor, men denne effekten er nå på det nærmeste nøytralisert i samtlige brede råvareindekser. Likevel ser man at globale råvarepriser holder seg signifikant over de langsiktige trendnivåene fra før pandemien. I februar 2023 var FAOs (FNs organisasjon for ernæring og lanbruk) matprisindeks om lag 25 prosent høyere enn gjennomsnittsnivået fra 2014-2016, justert for inflasjon (figur 11). Det reflekterer en verdensmarkedssituasjon der det fortsatt er usikkerhet om utviklingen i fremtidige priser og kostnader, i tillegg til en generelt mer spent global orden.

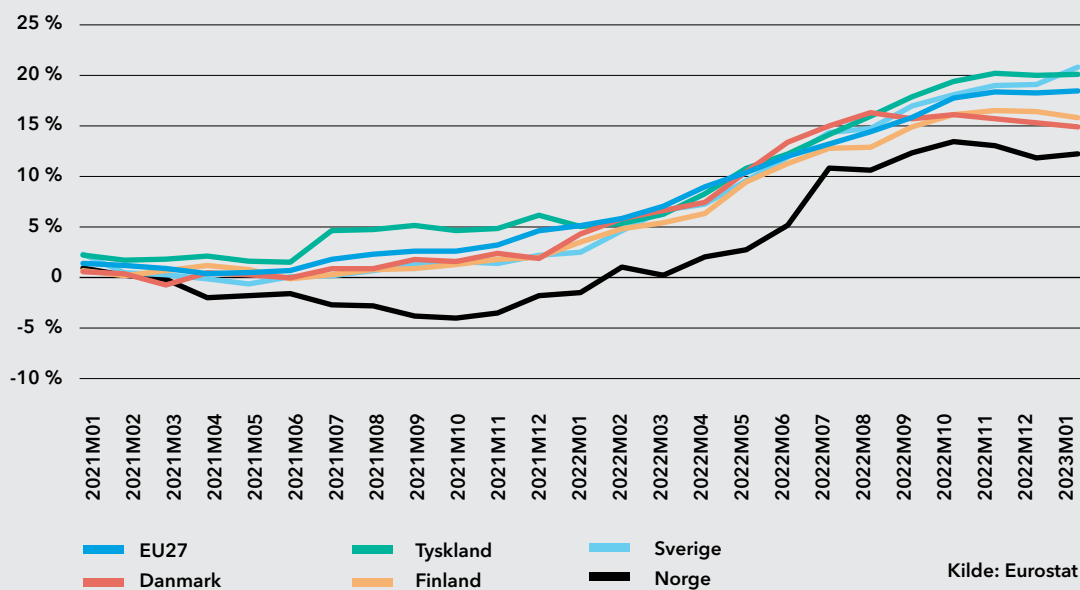
Grensehandelen, som i 2019 var en hovedkonkurrent for den norske mat- og drikkenæringen, kryper sakte, men sikkert, tilbake mot gamle høyder. I 2022 estimerer SSB at nordmenn brukte over 10 milliarder kroner på grensehandel i Sverige alene. Handlebeløpene har steget jevnt og trutt siden pandemien stengte grensene og førte til en bråstopp i grensehandelen (figur 12). Uten politiske tiltak som bidrar til å hente hjem omsetning, arbeidsplasser og verdiskaping fra grensehandelen er det grunn til å tro at verdikjeden for mat og drikke i Norge vil miste et tosifret milliardbeløp i omsetning hvert eneste år. Selv om SSB estimerer en liten reduksjon fra tredje til fjerde kvartal 2022 er det likevel slik at grensehandelen i Sverige kan sees på som Norges fjerde største dagligvareaktør.

¹matpriskollen.se/2023/02/tv4-nyhetsmorgon-sa-bestams-priset-pa-matvaror/

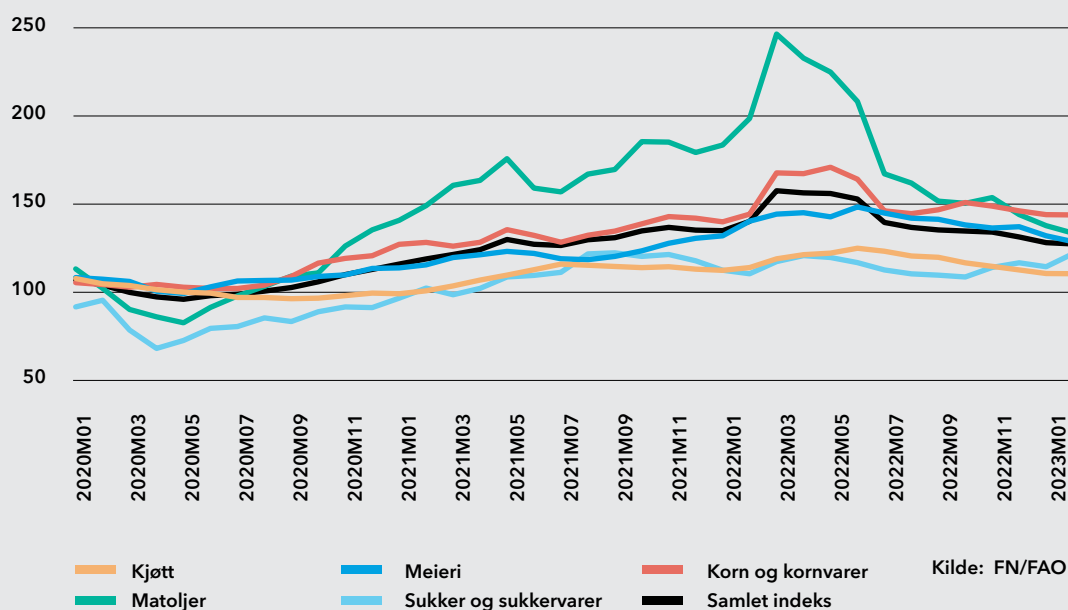
Figur 9: Produksjonsvolum, 12-månedersutvikling (%), tre-måneders glidende gjennomsnitt, næringsmiddelindustri i utvalgte land.

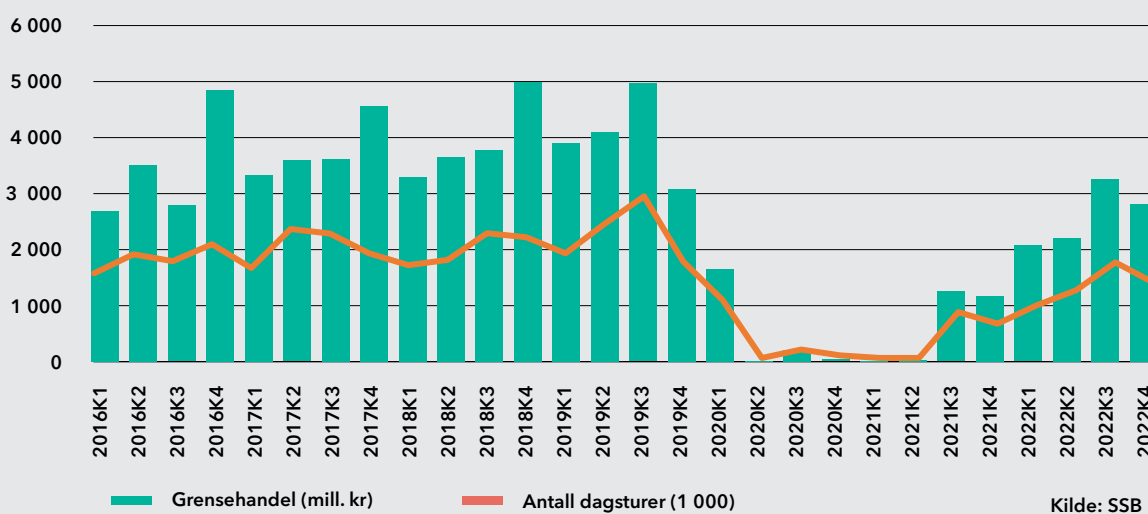
Figur 10: Harmonisert konsumprisindeks, matvarer og alkoholfrie drikkevarer, 12-månedersutvikling (%) i utvalgte land.

Figur 11: Matprisindeks, samlet indeks og delindekser, realverdi (deflatert med MUV). 2014-2016=100.

Figur 12: Grensehandel (mill. kr og antall dagsturer) per kvartal.

RAPPORT

Kvartalsrapport 1. kvartal 2023

Forsidefoto: Ilja Hendel

BESØKSADRESSE
Næringslivets Hus
Middelthuns gate 27
0368 Oslo

TELEFON
+47 23 08 86 80

E-POST
firmapost@nhomd.no

www.nhomd.no
